

**ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ІСТОРИЧНОЇ
ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ (1991–2014 РР.):
ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОРАХУНКИ**

Стрільчук Л. В.

*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри всесвітньої історії
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Сучасний світ, з його конфліктами та війнами, глобалізацією, яка затирає національну ідентичність, доводить що історія та історична політика можуть стати потужною зброєю у руках недружніх держав чи певних політичних сил, які використовують складну історичну миувшину, суспільно-історичні стереотипи чи історичні міфи аби збурювати суспільства, вносити розбрат у міжнаціональні відносини та вести гідбидні інформаційні війни через застосування проблем пов'язаних із історичною пам'яттю [3, с. 97–98]. Власне, тому формування в сучасному суспільстві візії подій минулого, їх обгрунтування – є важливою складовою державної політики історичної пам'яті.

На думку авторки, за тридцять п'ять років незалежності в Україні не було випрацювано та реалізовано послідовної державної політики історичної пам'яті, а три із половиною десятиліття, це надто великий термін, щоб допускати такі прогалини. Не секрет, що від початку 90-х років ХХ століття Україна керувалася успадкованою від СРСР пам'яттєвою мапою свят, (що, власне було характерно для усього пострадянського простору). Бувші радянські свята, а з ними і пам'яттєва мапа, зазнали не великих трансформацій, хіба що виключенням стали національні особливості, з відповідним набором героїв та визначних подій [1, с. 233].

Але, поряд із цим, від 1991 року відбулися значні зміни з точки зору глобалізації та націоналізації пам'яті. Власне, такі зміни відбулися на двох рівнях:

- у державній політиці історичної пам'яті (що відбито у державних документах);
- в уявленнях громадян (що чітко проілюстровано у соціологічних дослідженнях).

Еволюцію державної політики історичної пам'яті можна простежити на основі тих нормативних актів, які приймалися на державному

рівні і унаочнювали, які історичні події та дати закріплювалися, як державні свята та відзначалися в Україні впродовж тридцяти років незалежності. Звісно, чимало свят, що їх відзначали в Україні у період незалежності, залишилися «у спадок» від Союзу РСР, наприклад, 8 Березня, День міжнародної солідарності трудящих, 9 травня, тощо. Поряд із цим, з'являються свята, які засвідчують радикальні та масові зміни у свідомості суспільства, наприклад, релігійні свята [3, с. 95–97].

Однак, саме державна політика історичної пам'яті впродовж 90-х років ХХ – початку ХХІ століття була вкрай непослідовною, ба, навіть такою, яка розділяла українське суспільство, поряризуючи його по осі «Схід – Захід» [1, с. 130–132]. Значною мірою, це пояснюєтьсяможна пояснити особистісними переконаннями очільників та політикуму України. Часто траплялися випадки, коли радянські свята ставали прототипами сучасних історичних свят, як, наприклад, це було зроблено у 1999 році, коли президент Л. Кучма запропонував святкування 23 лютого (відомого, попередньо, як день радянської армії) Дня захисника Вітчизни. Поряд із цим, у тому ж таки 1999 році, згідно президентського указу, 14 жовтня було визначено Днем українського козацтва, а з 1991 року 6 грудня було позначено у державному святковому календарі, як День ЗСУ. Таким чином, дата пов'язана із вшануванням військових, відзначалася тричі. Така державна політика розділяла українське суспільство замість того, аби сприяти його консолідації, поляризація по осі «Схід – Захід» загострювалася [3, с. 98].

Вкрай непослідовна державна політика історичної пам'яті (а, радше, її відсутність) лише підживлювала численні історичні міфи та радянські історичні наративи. До прикладу, в 2000 році Верховна Рада України ухвалює Закон «Про увічнення перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» підтримуючи цим самим, щонайменше, два історичних міфи: «Велику вітчизняну війну» замість Другої світової війни та її дати [1, с. 131–133]. І лиш опісля початку російської агресії на Сході України, уже із початку 2015 року ВР України ухвалює Закон «Про увічнення перемоги над нацизмом у роки Другої світової війни 1939 – 1945 роках». Паралельно із цим змінюється і риторика, щодо трактування цих подій: замість «перемог», «визволень» та «возеднань» усе частіше говориться про масові жертви, трагічні сторінки історії та анексію чи окупацію[3, с. 98].

Суттєві трансформації державної політики історичної пам'яті відбулися із приходом до влади В. Ющенка, основним заданням якого став перегляд історії України радянського періоду та оприлюднення правди про часи тоталітаризму. Власне, першим кроком на цьому шляху стало ухвалення ВР України в 2006 році Законопректу, який кваліфікував голод в Україні 1932–1933 років як геноцид українського

народу. В 2007 році, В. Ющенком, було підписано Указ «Про відзначення 65-ї річниці створення УПА», що різко контрастувало із державною історичною риторикою часів Президента Л. Кучми. Даний факт, черговий раз продемонстрував розкол українського суспільства по осі «Схід – Захід», загостривши відносини у суспільстві. І це не дивно, адже після відзначення ювілейної дати від створення ВЛКСМ за часів президентства Л. Кучми при В. Ющенку розпочинається процес героїзації УПА, Степана Бандери та Романа Шухевича [2, с. 163–165]. Те ж саме стосувалося і інших важливих сторінок української історії, як наприклад, в тому ж таки 2007 році В. Ющенко підписує Указ «Про заходи щодо відзначення 60-х роковин операції «Вісла»» [3, с. 98–99].

Ситуація змінюється із приходом до влади Президента В. Януковича. Саме з цього часу відбувається кардинальний поворот у державній політиці історичної пам'яті. Так, вже в 2010 році, В. Янукович, на нормативному рівні закріплює уявлення про відокремлення «Перемоги у Великій вітчизняній війні від подій Другої світової війни» [3, с. 98–99]. Із вище сказаного не видається дивним той факт, що ставлення українського суспільства до Дня Перемоги не було сталим, налітком стає постійне зниження популярності цього дня як свята [1, с. 273]. Додам, що дата відзначення перемоги у радянсько-німецькій війні може бути окремим тематичним майданчиком при дослідженні політики історичної пам'яті на державному рівні.

Таким чином, успадкувавши пам'яттеву історичну мапу «загальносоюзного» зразка на початку 90-х років ХХ століття українська політична еліта не поспішала її змінювати, повільно відмовляючись від її окремих елементів і вносячи несуттєві доповнення. І саме це, на переконання авторки, було одним із найбільших прорахунків. У трансформаціях, яких зазнала сфера політики пам'яті впродовж останніх 35-ти років можна виділити декілька етапів, які безпосередньо пов'язані з президентськими каденціями та особистими переконаннями очільників держави. Впродовж каденцій Л. Кравчука та Л. Кучми – голоним чином підтримувалася «радянська» пам'яттева мапа із незначними доповненнями. Саме за каденції Л. Кучми утвердилася традиція формування державної політики пам'яті через ухвалення окремих документів, найчастіше ситуативних [1, с. 272].

У період президентської каденції В. Ющенка було суттєво переформатовано державну політику історичної пам'яті, однак, короткотривалий період його каденції і недостатня інтенсивність та пролонгованість цієї політики не отримали належного розуміння у частині українського суспільства.

Намагання синхронізувати українським пам'яттевий простір з російським у період президенства В. Януковича розкололи українське суспільство, ще більше поляризувавши його по осі «Схід – Захід».

А з приходом до влади П. Порошенка було здійснено низку заходів по відходу від радянської/російської пам'яткової традиції. Цей процес на фоні російської агресії став особливо актуальним і дуже схвально сприйнятий в українському суспільстві.

Література:

1. Набок С. Політика пам'яті в сучасній Україні: проблеми формування та контрверсійність наслідків. *Етнополітичний контекст соціокультурних трансформацій у сучасній Україні*. К., 2017. С. 229–283.

2. Стрільчук Л., Нінічук А. Війна пам'яті та війни пам'ятників у сучасних українсько-польських відносинах. Луцьк, 2019. 368 с.

3. Стрільчук Л. Еволюція політики пам'яті в сучасній Україні: пострадянські наративи та національна політика пам'яті (на прикладі державних свят). *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. Заснований у 2001 р.* Число 29. 2023. С. 96–100.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-618-1-45>

ІВАН МАКАРОВИЧ ГОНЧАР – ПОПУЛЯРИЗАТОР ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Чучман Х. Ю.

старша наукова співробітниця

Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара»

м. Київ, Україна

Іван Макарович Гончар (1911–1993) – український скульптор, художник, колекціонер, етнограф, музейний і громадський діяч прожив довге і плідне життя. Завдяки таланту і працездатності йому вдалося залишити творчий спадок і етнографічну колекцію на основі яких постав заклад, який нині носить назву Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара». Здібний до ліплення і малювання, майбутній митець у шістнадцятилітньому віці залишив рідне село Лип'янку на Шполянщині і у 1927 р. поїхав навчатися у Київській художній школі [2, с. 12]. В столиці перед ним відкрився новий світ мистецьких вражень і знайомств. Його другом і наставником став земляк Максим Коросташ, музикант і фольклорист який прихистив юного Івана. В їхній домівці бували видатні гості: Олена Пчілка, Климент Квітка, Микола Вороний [11, с. 99]. Серед вчителів – відомі